

1939-1945 yılları karikatürleri üzerinden Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel analizi¹

Ümit ÖZEN
umitozen@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-2949-3833

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 09.06.2022

Kabul Tarihi: 07.07.2022

Atf Bilgisi

Özen, Ü. (2022). 1939-1945 yılları karikatürleri üzerinden Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel analizi, *Ahi Evran Akademi*, 3(2), 1-13

ÖZ

1939-1945 yılları tüm ülkeler için önemli sonuçları olan İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardır. Her ne kadar Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da, bu savaşın dünyada yol açtığı yıkıcı etkilerden derin bir şekilde etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı propaganda yöntemlerinin en yoğun şekilde kullanıldığı bir savaş olmuştur. Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumundan dolayı savaşa dahil olan tüm taraflar Türkiye'yi yanlarına çekebilmek için yoğun bir şekilde propaganda faaliyetlerine girmişlerdir. Bu durum karşısında Türk devlet adamları kamuoyunu bilgilendirmek, dış devletlerin propagandalarını önleyebilmek için Türk basınından önemli ölçüde yararlanmışlardır. Bunun örneklerini sözkonusu döneme yayımlanan siyasi karikatürlerden izlemek mümkündür. Karikatür kısadır, çarpıcıdır ve insanda şok etkisi yapar, okuma-yazma bilmeyenlere dahi seslenir. Tarihsel bir dönemin karikatürler üzerinden incelenmesi üç açıdan önemlidir: Birincisi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin nasıl bir propaganda tarzı ve içeriği belirlediği en hızlı, en güçlü ve en etkin şekilde dönemin karikatürlerinden anlaşılabilir. İkinci olarak, o dönemde ortaya çıkan siyasi, sosyal ve kültürel farklılaşmaların ipuçlarını karikatürler üzerinden takip edebiliriz. Bugün bize oldukça olağan gelen pek çok değişim, söz konusu değişimin ve dönüşümün dönemseller olarak içinde yer almış olan geniş halk kitlelerine bize şu anda olduğu kadar sıradan görünmemiştir. Dolayısıyla yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel diyalektik karikatürler üzerinden takip etme imkânımız bulunmaktadır. Üçüncü olarak, karikatür üzerinden oldukça farklı ve muhtemelen sirk aynasında çarpıtılmış bir İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si gerçekliğine ulaşabilmemiz mümkündür. Bu çarpık gerçekliğin sunduğu bir imkânsa tarihi eğlemek ve dinlenmek olanağı haline getirmektir. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı, 1939-1945 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerdeki karikatürleri temsilen iki karikatürün göstergebilimsel açıdan, söylem analizi ve çerçeveleme teknikleri üzerinden incelenmesidir. Böylelikle savaşın siyasal ve sosyal etkileri karikatürler üzerinden izlenebilmektedir. Sonuç olarak, incelenen karikatürlerde dünyanın savaşa girdiği dönemdeki siyasal konjonktür ve Türkiye'nin Batı etkisi altında kültürel dönüşümünün izleri gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Karikatür, II. Dünya Savaşı, göstergebilimsel analiz, siyasal analiz, söylem analizi

Political, social and cultural analysis of Turkey through the caricatures published between 1939 and 1945

ABSTRACT

The period between 1939 and 1945 covered the years when World War II broke out, with serious consequences for the countries involved. Though Turkey was not involved in the war, it was profoundly influenced by the detrimental effects worldwide. The Second World War was a war in which propaganda methods were used most intensively. Due to Turkey's strategic and geopolitical position, all parties involved in the war engaged in intense propaganda activities in order to attract Turkey to their side. In the face of this situation, Turkish statesmen made significant use of the Turkish press in order to inform the public and to prevent the propaganda of foreign states. It is possible to follow the examples of this in the political cartoons published in that period. The cartoon is short, striking and shocking, even to the illiterate. Examining a historical period through cartoons is important in three respects: First, what kind of propaganda style and content the government of the Republic of Turkey determined during the Second World War can be understood from the cartoons of the period in the fastest, strongest and most effective way. Secondly, we can follow the clues of the political, social and cultural differentiations that emerged at that time through cartoons. Many changes that seem quite ordinary to us today did not seem as ordinary to us as they are now, to the large masses of the people who periodically took part in the said change and transformation. Therefore, we have the opportunity to follow the political, social and cultural dialectic through cartoons. Thirdly, it is possible to arrive at the reality of a World War II Turkey, which is quite different and possibly distorted in the mirror of the circus, through the cartoon. One possibility offered by this distorted reality is to turn history into an opportunity to have fun and rest. This study aimed to analyze the two representative political cartoons published in the national newspapers of the period, using semiotic and discourse analyses and framing theory. In this way, the political and social effects of the war could be observed through the caricatures. Consequently, it was seen that the caricatures depicted the political

¹ Bu çalışma Ümit ÖZEN'in "1939-1945 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan gazetelerdeki karikatürler üzerinden Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel analizi" başlıklı doktora tez çalışmasına dayalı olarak hazırlanmıştır.

conjuncture before the war and indicated the transformation process Turkey underwent under the effect of the West.

Keywords: Caricature, World War II, semiotic analysis, political analysis, discourse analysis.

Giriş

1939-1945 yılları bütün dünyayı kasıp kavuran İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllardır. Her ne kadar Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da, bu savaşın dünyada yol açtığı yıkıcı etkilerden derin bir şekilde etkilenmiştir. Bu dönemde dünyanın büyük bir savaşın içinde olması Türk toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel dokusuna önemli tesirlerde bulunmuştur. Bu tesirler hem Türkiye'de yayımlanan günlük ulusal gazetelere yansımış, hem de bu gazetelerdeki mizah yapma araçlarından birisi olan karikatürlerde kendini belli etmiştir.

Türkiye Milli Şef İsmet İnönü'nün idaresinde savaşın dışında kalarak toprak bütünlüğünü korumayı gaye edinen bir dış politika benimsemekle beraber yaşanan bölgenin jeopolitik durumundan dolayı savaş zarfında Mihver ve Müttefik Devletleri Türkiye'yi kendi çıkarları doğrultusunda savaşa sokmak için büyük gayret sarf etmişlerdir. Lakin muvaffak olamamışlardır. Türkiye savaşın sonuna kadar savaş dışı kalmayı başarmıştır. Bunun ister istemez belli bir faturası olmuştur. Savaş yıllarının getirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda birçok olumsuzluk yaşamak zorunda kalmıştır. Bitaraf konumunu koruyabilmek için çalışan nüfusunun önemli bir kesimini askere alınca ister istemez üretimde büyük bir kayıp yaşanmıştır. Gelirlerin büyük bir bölümü savunma harcamalarına ayrıldığı için sanayi yatırımları bir süre tehir edilmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında ekonomi durma noktasına gelmiş, enflasyonun hızlı bir şekilde artmasıyla birlikte birçok temel ihtiyaç maddelerine ulaşmak neredeyse imkânsız hale gelmesi üzerine karaborsacılık faaliyetlerinin artması dönemin devlet adamlarını belli tedbirler almak zorunda bırakmıştır.

Bu çalışmayla birlikte dönemin devlet adamlarının ustaca planlanmış stratejilerini ve savaşın dışında kalarak kamuoyunu nasıl yönlendirdiğini araştırmakta ve bu bağlamda Türkiye'nin savaş içindeki rolünü ve tarafsızlığını sağlamak için kullandığı enstrümanları incelemektedir. Aynı zamanda karikatürler üzerinden yola çıkarak Türkiye'nin savaş yılları boyunca uyguladığı siyasal ve ekonomi politikalarını analiz etmeyi ve bu politikalar vasıtasıyla Türkiye'nin savaş içindeki yerini bulmayı hedeflemektedir.

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin dış politikası tarafsızlık stratejisi üzerinden şekillenmiştir. Savaş boyunca Türkiye, Fransa ve İngiltere ile müttefik olup Almanya ve Sovyetler Birliği ile saldırmazlık antlaşması yapabilen tek ülkedir. A.B.D. ve İngiliz siyasetçiler ve yabancı medya, Türkiye'nin yaptığı dış politikayı bir ahlaksızlık olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye ise, yürütülen etkin tarafsızlık stratejisinin amacının toprak bütünlüğünü korumak olduğunu dile getirmiştir (Özkan, 2019).

İzlenen siyaset Batılılar tarafından etik bulunmasada kendi aralarında ki çıkar çatışmaları yüzünden çıkan savaşta taraf olmaktan kaçınıyortordu. Staratejik bir konumda olan Türkiye, İngiltere, Rusya ve Almanya'nın baskılarına direnmiş, savaşa girmesi konusunda baskının arttığı dönemlerde bazı sebepler ileri sürerek zaman kazanmasını bilerek savaşa katılmasının gerek kalmadığı ortamlar yaratarak Batılı devletleri bu konuda ikna etmiştir (Özçelik, 2010).

Türkiye'deki iç politika savaşa tabi olarak şekillenmiştir. Türkiye'yi savaş dışında tutmak için o dönemde güçlü kimse hangisi ön plana çıkmış ise o ülkeye doğru bir eğilim içine girilmiş ve iç siyasette ona göre şekillenmiştir. Dahası o dönemde hangi ülke güçlüyse mahkeme kararları bile ona göre alınmıştır. Örnek verecek olursak 18 Mart 1940'ta Almanya ile dış ticaret antlaşması imzalandı ama 1944'te Almanların savaşı kaybedeceği anlaşılınca bu antlaşma Türk hükümeti tarafından iptal edilmiştir (Oran, 2009).

I. ve II. Dünya Savaşını yaşayan dünya XX. yüzyılda büyük yaralar almış, insanlık tarihi ve özellikle de Batı dünyası hem maddi ham de manevi etkisini günümüze kadar sürdüren sosyal, siyasal ve ekonomik

sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın öncesinde, savaş sırasında ve sonrasında Türkiye'de pek çok adımlar atılmış ve bu süreçte ölüm kalım mücadelesine girilmiştir.

Silahaltına alınan yaklaşık bir milyondan fazla insanın üretim ekonomisinin dışında kalması Türkiye ekonomisini çok zor bir duruma sokmuştur. Türk devlet adamlarının en önemli konularından biri bu kadar büyük asker nüfusunun işe sıkıntısını çözmek olmuştur. İkinci Dünya Savaşı dönemi boyunca milli savunma bütçesi, ülkenin bütçe giderinin %54,71 oluşturmaktaydı (Timur, 1997).

Karaborsanın yaygınlaşması, temel gıda maddelerinin bulunması konusunda ciddi sıkıntılara sebebiyet vermiş ve halkın büyük bir kısmının aşırı derecede fakirleşmesine yol açmıştır. Diğer taraftan bazı kesimler büyük vurgunlar vurarak zenginleşmişlerdir. Bunun sonucunda mevcut devlet adamları tüccarlara ve büyük toprak ağalarına karşı olumsuz bir tutum sergilemişlerdir (Tezel, 2015). Ülke kaynaklarının büyük bir bölümü savunma harcamaları için ayrılmıştır. İş gücünün büyük bir bölümünün silâh altına alınması, bilhassa tarımsal çalışmaların azalmasına ve masrafların artmasına dolayısıyla da devlet tarafından para basılmasına sebep olmuştur (Aktan, 1978).

II. Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya girmesi ve akabinde 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. Ve ikinci dünya savaşı başladı. İlk askeri harekât batıdan Almanya, doğudan Sovyetlerin Polonya'yı paylaşmak amacıyla yürüttükleri askeri harekâttir (Karakaş, 2013).

Savaşın başlamasıyla beraber Türk basınında, savaşın çıkışıyla ilgili olarak Falih Rıfkı ve Hüseyin Cahid Sovyetleri; Abidin Daver Almanya ve Sovyetleri; Zekeriya Sertel ise tersine Sovyetleri savunmuştur. Gerekece olarak ta Almanya'nın genişlemesini durdurduğu için Sovyetleri başarılı bulmuştur. Yunus Nadi, Nadir Nadi, Ali Kamil Akyüz, Ekrem Rıza ve Necmeddin Sadak, Hitler'i eleştirmiştir. Burhan Belge ise Almanları, Hitler'i iktidara taşıdıkları için kınamıştır (Kılıç, 2010).

İkinci Dünya Savaşı propaganda yöntemlerinin en yoğun şekilde kullanıldığı bir savaş olmuştur. Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumundan dolayı hem müttefik devletleri hem de mihver devletleri Türkiye'yi yanlarına çekebilmek için yoğun bir şekilde propaganda faaliyetlerine girmişlerdir. Bu durum karşısında Türk devlet adamları kamuoyunu bilgilendirmek, dış devletlerin propagandalarını önleyebilmek için Türk basınından önemli ölçüde yararlanmışlardır. Zaten basın Basın Umum Müdürlüğü tarafından bu ve buna benzer olayları engellemek için basın sürekli olarak kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Avrupa'ya kıyasla Türkiye'de daha az radyo bulunmaktaydı bundan ötürü gazeteler en önemli propaganda aracı olmuştur. Türkiye'nin olası bir işgal veya savaşa girmesi durumunda halkın milli bilincini ayakta tutarak, tek bir vücut halinde hareket etmesi için devlet adamları basından istifade etmişlerdir (Duman, 2019).

Tarihsel dönem incelemelerinde, mizah önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Mizah bazen bir propaganda unsuru olabilmektedir. Özellikle hem Batı'da hem de ülkemizde ele alınan dönem itibariyle oldukça yeni bir tür olan karikatür, savaşlar sırasında propaganda için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Çünkü karikatür hem mizahın hem de görsel anlatımın gücünü kendinde birleştirerek oldukça etkili ve öz anlatım olanakları sunabilmektedir. Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye'de yayımlanan karikatürlerde de hükümet propaganda amacı için yaygın olarak kullanılmıştır. Diğer yandan, mizah bazen de etkili bir eleştiri aracı olabilmektedir. Dolayısıyla 1939-1945 yılları arasında yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel dinamikte ortaya çıkan farklılaşmaların eleştirisine de bu dönemin karikatürlerinde rastlanabilmektedir.

Karikatür kısadır, çarpıcıdır ve insanda şok etkisi yapar, okuma-yazma bilmeyenlere dahi seslenir. Her gazete okurunun kendine göre bazı kıstasları vardır. Gazeteye baktığı zaman öncelik verip okuduğu yazılar vardır. Örnek verecek olursak uluslararası olaylar, siyasi ve toplumsal olaylar, spor haberleri gibi. Ancak tüm okurlar önce karikatüre göz atıp bakarlar. Okuyucuların %60'ı önce siyasi haberlere, %30'u uluslararası haberlere, %10'u ekonomik haberlere %95'ise karikatüre bakmaktadır. Bu oran, karikatürün yaygınlığını ve topluma etkisini bir nevi ispatlamaktadır (Topuz, 1986).

Mizahın gücü, gerçekliğe farklı bir bakış imkânı sunmasından gelmektedir. Bu bağlamda 1939-1945 yılları gazetelerde yayımlanan karikatürlerin incelenmesi, bu dönem Türkiye'sinin siyasal, sosyal ve kültürel gerçekliğinin karikatürlerdeki yansımaları izleme imkânı tanıyacaktır. Karikatür, bir nevi mizahın aforizmasıdır; siyasal, sosyal ve kültürel olaylara yönelik bir bakış açısını tek bir çizim karesi içinde mümkün olan en güçlü, en yoğun ve en etkileyici tarzda anlatma imkânını vermektedir.

Tarihsel bir dönemin karikatürleri üzerinden incelenmesi üç açıdan önemlidir: Birincisi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin nasıl bir propaganda tarzı ve içeriği belirlediği en hızlı, en güçlü ve en etkin şekilde dönemin karikatürlerinden anlaşılabilir. İkinci olarak, o dönemde ortaya çıkan siyasal, sosyal ve kültürel farklılaşmaların ipuçlarını karikatürler üzerinden takip edebiliriz. Bugün bize oldukça olağan gelen pek çok değişim, söz konusu değişimin ve dönüşümün dönemsel olarak içinde yer almış olan geniş halk kitlelerine bize şu anda olduğu kadar sıradan görünmemiştir. Dolayısıyla yaşanan siyasal, sosyal ve kültürel diyalektiği karikatürler üzerinden takip etme imkânımız bulunmaktadır. Üçüncü olarak, karikatür üzerinden oldukça farklı ve muhtemelen sirk aynasında çarpıtılmış bir İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si gerçekliğine ulaşabilmemiz mümkündür. Bu çarpık gerçekliğin sunduğu bir imkânsa tarihi eylemek ve dinlenmek olanağı haline getirmektedir.

Genel olarak, medya çalışmalarında basın-iktidar ilişkisinin karşılıklı uyum ve kimi zaman ise menfaate dayalı olduğu ifade edilmektedir (Yüksel, 2013). İktidar basın aracılığıyla hegemonyasını devam ettirmeye çalışır, basın ise kendi mevcudiyetini devam ettirebilmek için iktidarın gücünden yararlanmaya çalışır. Tüm kitle iletişim araçları (gazetelerdeki karikatürler de dâhil olmak üzere) bu amaca hizmet eder.

Bu çalışmanın amacı, 1939-1945 yılları arasında Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerdeki karikatürleri temsilen iki karikatürün göstergebilimsel açıdan ve söylem analizi üzerinden incelenmesidir. İlgili dönemde yayımlanan karikatürlerden pekçoğu doktora tezi çalışmamızda yer aldığı için burada iki örnek üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bu sayede, İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinin yayımlanan karikatürleri üzerinden Türkiye panoramasından bir kesit sunulmuştur. İkinci Dünya Savaşı dönemi Türkiye'si kentleşme ve modernleşme düzeyinin hızla arttığı ve Cumhuriyetin ilk nesillerinin artık birer yetişkin haline geldiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin incelenmesi bilim dünyasına yararı olacağı gibi istenen mesajların iletiminde de karikatürün toplum üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamına dâhil edilen karikatürlerde içerik olarak dönemin en önemli siyasal olayını konu edinmiş olması esas alınmıştır. Zaten araştırma daha önce bu bağlamda yansımaları akademik olarak değerlendirilmemiş olan 1939-1945 yılları arasında ki dönem Türk mizah basınında çıkan siyasal içerikli karikatürlerle sınırlıdır.

Yöntem

Bu çalışmada 1939-1945 yılları arasında Türk basınında yayımlanan siyasal içerikli karikatürlerin çözümlenmesinde, göstergebilimsel analiz, söylem analizi ve çerçeveleme teknik ve kuramlarından yararlanılmıştır. Karikatürlerde simge ve semboller aracılığıyla verilmek istenen mesajlar hem göstergebilimsel çözülmeyi hem de söylem çözümlenmesini gerektirmektedir. Altyazısı olan karikatürlerde söylem çözümlenmesi, sadece çizgilerden oluşan karikatürlerde göstergebilimsel analiz kullanılmıştır. Her ikisinin de kullanıldığı karikatürlerde göstergebilimsel ve söylem çözümlenmesi teknikleri kullanılmıştır. Model olarak Ferdinand de Saussure'nin gösteren, gösterilen ve gösterge modeli ile Roland Barthes'in düz anlam ve yan anlam modeli kullanılmıştır.

Araştırma Modeli/Deseni

Araştırmada model olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Sistemli bir yöntem olan doküman incelemesi anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir kavrayış elde etmek, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin

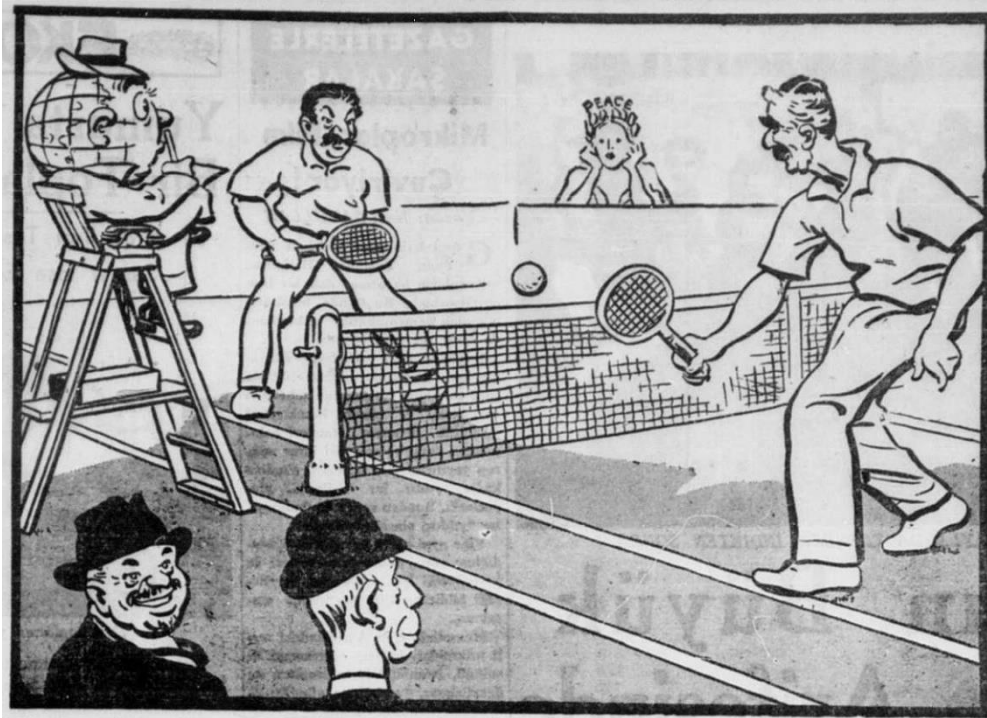
incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirir (Corbin & Strauss, 2008). Bu model çerçevesinde karikatürlerin analizinde göstergebilimsel analiz, söylem analizi, çerçeveleme teknik ve kuramlarından yararlanılmıştır.

Göstergebilimsel analizde, anlamın çözümlenmesinde önemli bir kavram olan “gösteren”, herkesin bildiği anlamı ile işaret eden sembol ya da ifadeyi, “gösterilen” ise mesajı gönderen kişi tarafından kodlanan ve gerçekte iletilmek istenen bilgiyi içermektedir. Kodlanan bilgi belirli bir kültürel bağlamda yorumlanabileceği için, Barthes, iletinin direkt olarak dil aracılığı ile değil göstergeler dizgesiyle ifade edildiğini söylemekte ve göstergelerden oluşan dizgilerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için araştırılan kültürlerin kodlarının doğru okunması gerektiğinin vurgular (Çakır, 2018). Karikatür açısından değerlendirildiğinde, söylem analizi karikatürçünün eserindeki sözün tek boyutlu olarak düşünülmemesi ve değişik açılardan anlamlandırılmasına işaret eder. Karikatürlerde gerçeğin yalnızca bir kısmı ve kişilerin yaşadığı koşulları değil, iktidarın bilgisi doğrultusunda yeniden anlamlandırmakta ve düzenlemektedir (Aşlakçı, 2020). Çerçeveleme tekniği ile ilgili olarak, siyasi karikatürlerin analizi açısından bakıldığında okuyucuların karikatür-metin-imağ birlikteliğine maruz kaldığında neyin nasıl yorumlanacağını belirlenmesi bu imağ etrafında oluşan bütünü belirli bir yorumsal çerçevede sunulmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle karikatürü yayımlayan ilgili zamanda ki gündemden de faydalanarak istediği bilgi parçacığını seçmekte imağla bunu destekleyerek okuyucunun dikkatini çekmektedir (Palmer, 2011).

Bulgular

Bu bölümde 1939-1945 yılları arasında Türk medyasında yayımlanan siyasi karikatürleri temsilen seçilen iki karikatürün ayrıntılı çözümlemesine yer verilmiştir.

Karikatür 1

Karikatür 1. Tan Gazetesi 22.07.1939.S5.

Tablo 1. Karikatür 1'in göstergebilimsel analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Erkek	Tenis oyuncusu
İnsan	Erkek	Tenis oyuncusu
İnsan	Kadın	Barışı temsil eden kadın
İnsan	Erkek	Hakem
İnsan	Erkek	Gözlemci
İnsan	Erkek	Gözlemci
Nesne	Plastik	Raket
Nesne	Plastik	Tenis topu
Nesne	Tahta	Hakem koltuğu
Nesne	File	Tenis kortu
Sembol	Yazı	Barış yazısı

Düz Anlam: Karikatürde bir tenis kortunda Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Stalin'in İngiltere Başbakanı Neville Chamberlin ile bir tenis maçı yaptığı görülmektedir. Maçın hakemi olarak ise üzerine dünya haritası nakış edilmiş bir küre bulunmaktadır. Küre bir insan gibi gözlere, kulaklara ve ayaklara sahiptir. Maçın kenardaki izleyicilerden biri Peace(Barış) başlıklı bir tac giymiş olan bir kadındır. Kadın burada barışı temsil etmektedir. Diğer köşede ise kıyafetlerinden de anlaşıldığı kadarıyla uluslararası diplomatik çevreleri temsil eden iki kişi bulunmaktadır. Tenis kortu dünyanın en ünlü tenis turnuvası olan Wimbledon kortlarından birini andırmaktadır.

Söylem Analizi: 'Peace'(Barış). Bu olaylar karşısında dünyada yaşayan insanların tek düşüncesi savaşın olmaması ve barışın sağlanabilmesi.

Yan Anlam: Savaşın arifesinde Stalin ve Chamberlin'in arasında ki temasların barışı sağlayabilecek ana gelişmelerden biri olduğu varsayıldığı görülmektedir. Ancak burada halen bir çekişmenin varoluşu bu çekişmenin netice doğurmadığı mesajını da örtülü olarak vermektedir. Barışı temsil eden kadın maçı izlerken meraklı bir bekleyiş içindedir.

Tenis oyuncularının konumlanması dikkate alındığında Chamberlin'in daha defansif bir konumda olduğu Stalin'in ise daha kontrollü bir tutum içinde bulunduğu görülmektedir.

Kadın tenis kortunun etrafındaki seyirci tribününde barışı temsilen iki eli arasındaki başıyla kaygılı ve dikkatli bir şekilde bu rakabeti takip etmektedir. Kadın başında tacı ve şık elbisesiyle adeta bir balodan karşılaşmayı izlemeye gelmiş gibidir. Karikatürde konum olarak Sovyetlerin arkasındaki tribünde bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Batı sermayesinin Almanya tehdidine karşı Sovyetler Birliğini desteklediği ve dünya barışı için Sovyetler Birliği'nden beklentisi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Stalin-Chamberlin rekabeti, Alman tehdidine karşı potansiyel iki müttefiğin arasındaki rekabettir.

Burada ortada duran tenis topu ise, nasıl başa çıkılacağı Stalin ve Chamberlin'in sergileyeceği strateji ve taktiklerle belirginlik kazanacaktır. Bu tenis maçı bir diplomasi maçı olup Hitler Almanyası'na karşı diğer batılı güçlerin nasıl konumlanacağını belirleyen bir maçıdır. Maçın hakemi olan dünya ise elinde not defteri ile dünyanın Stalin ve Chamberlin arasındaki diplomatik rekabetin sürecini izlemektedir. Dünya, Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin yazdığı tarihin kaydedicisi ve izleyicisi konumundadır. Dolayısıyla İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin belirleyeceği bir dünyanın resmi ortaya çıkarılmıştır.

Karikatür çizilirken karikatürist dünya haritasını karikatür içerisinde ustaca bölümlemiş gözükmektedir. İngiltere ve karşısında Sovyetler Birliği bulunmakta tenis kortunun filesi ise Baltık Denizi'ni temsil etmektedir. Kortun üstündeki tenis topu ise, Almanya'nın Baltık jeopolitiğinde oluşturduğu tehdidi göstermektedir. Tenis topunun hareket imgesi kasıtlı olarak eksik bırakılmıştır. Yani tenis topunun (Alman tehdidinin) Sovyetler Birliği'ne mi yöneleceği yoksa İngiltere'ye mi doğru yöneleceği muallakta bırakılmıştır.

Avrupa jeopolitik sahnesi filenin ön tarafında resimlendirilmiştir ve bu çerçevede İngiltere ve Kıta Avrupası arasında tenis kortunun çizgilerinin olduğu alan Kuzey Denizi'nin İngiltere adası ile Kıta Avrupası'nı böldüğü jeopolitik hattı temsil etmektedir. Çizginin ön sırasında Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun İngiltere'nin uluslararası diplomaside ağırlığını koymasından dolayı oldukça mutlu gözükmektedir. Filenin arka tarafında ise Sovyetler Birliği'nin ağırlığını koyduğu Avrasya jeopolitik alanı bulunmaktadır. Bu alanın arkasında ise, izleyici kortlarıyla kesilen jeopolitik bir hatla karşılaşırız. Bu hat Avrasya'nın doğusunda Pasifik Okyanusu'nu temsil eden bir hat olup hattın ötesinde A.B.D. bulunmaktadır. A.B.D.'yi temsil eden bayan yani Amerikan sermayesi Lebrun'un aksine her ne kadar Alman tehdidine karşı Sovyetler'in dahil olmasının arkasında ise de gelişmelerden oldukça tedirgin gözükmekte ve uluslararası sahnede barışı isteyen tek gücü temsil etmektedir.

Filenin yanında gelişmeleri takip eden dünya ise, bir kısmı Sovyetler Birliği denetiminde olan bir kısmı da İngiltere'nin denetiminde olan üçüncü dünyayı temsilen çizilmiştir. Çünkü diğer karikatürdeki karikatürlerin bir ismi ve kişiliği yansıtılmıştır. Mesela Sovyetler Birliği'ni Stalin üzerinden, İngiltere'yi Chamberlin üzerinden ve Fransa'yı Lebrun üzerinden temsil edilmişken üçüncü dünya anonim olarak resmedilerek dünya sahnesinde anonim bir görüntü olarak konumlandırılmaktadır.

Karikatürün ikinci bir sembolizm düzeyini ise, dünyanın ideolojik bölümlenmesi oluşturmaktadır. Tenis kortunun bir tarafında kapitalist dünyanın liderliğini yürüten Chamberlin varken karşı tarafını sosyalist dünyanın liderliğini yürüten Stalin oluşturmaktadır. Uluslararası oyuna yeni dahil olmuş olan Almanya'nın liderliğindeki Nasyonel Sosyalizm ise, uluslararası dünyanın tam göbeğinde ve boşlukta durmaktadır. Dolayısıyla uluslararası sahne içinde kapitalist dünyanın karşısında ve ona rakip olarak görülen sosyalist dünya batılı güçler tarafından rakip olsada düşman olarak konumlanmamaktadır. Uluslararası sahnede ona geniş bir alan bırakılmaktadır. Öyle ki kortun yanında bulunan üçüncü dünyanın bir kısmı sosyalist dünya tarafından bırakılarak savaşta potansiyel bir kapitalist sosyalist ittifakında üçüncü dünya ortak bir şekilde pay edilecek şekilde kenarda durmaktadır. Aslında bir tenis maçı rekabeti olarak resmedilen sahne İngiliz tarzı bir işbirliği festivali görüntüsü vermektedir. Sosyalist dünya batı ittifakı tarafından çevrelenmiş konumdadır. Karikatürde gözüktüğü gibi Stalin'in ağız açık yüksek bir performansın içinde bulunmaktadır. Karşısındaki Chamberlin ise, oldukça rahat gözükmektedir. Bu sahne karikatüristin entelektüel ufkunun zamanı aşan gücünü sergilemektedir. Çünkü tenis topu (Alman tehdidi) ortadan kalktığında her ne kadar Sovyetler Birliği'ne üçüncü dünyanın paylaşımında pastadan önemli bir miktar verilecek olsa da Almanya tehdidi ortadan kalktığında Sovyetler Birliği aslında Batı ittifakı ve kapitalist dünya tarafından çevrelenmiş durumdadır. Dolayısıyla Stalin'in kurmakta olduğu ittifakta Sovyetler Birliği'ne verilen uluslararası sahnedeki rol, Batı adına taşeronluk rolüdür.

İronik bir şekilde sosyalist lideri olan Stalin, kapitalist dünyaya karşı ortaya çıkmış yaşamsal bir tehdide karşı kapitalizme hayat öpücüğü sunmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş dönemi karikatüristin uluslararası sahneyi inanılmaz düzeyde doğru algıladığını göstermektedir. Karikatürüst tarih önünde haklı çıkmıştır ve bu karikatüristin içinde bulunduğu Türkiye'nin uluslararası sistem tarafından üçüncü dünya olarak konumlandığı göz önünde bulundurulursa aslında karikatüristin kenerda duran dünya üzerinde kendini resmediği gözükcektir. Dünya aslında karikatüristin kendisi olarak elindeki kağıda uluslararası sahneyi bir karikatür olarak resmetmektedir.

Üçüncü dünya karikatürden anlaşılacağı üzere kısa boylu olarak çizilmiştir. Uluslararası sahnenin iri kıyım aktörleri olan İngiltere'yi temsil eden Chamberlin ve Sovyetler Birliği'ni temsil eden Stalin ise, üçüncü dünyanın aksine oldukça uzun boylu resmedilmiştir. Burada karikatürüst üçüncü dünya ülkelerinin uluslararası sahnedeki emperyalist güçler karşısındaki zayıflığını ortaya koymaktadır. Buna rağmen üçüncü dünya yüksek bir tabure üzerine oturtularak yaşanan gelişmelere Stalin ve Chamberlin'in göz hizasından ve hatta bir miktarda yukarısından bakabilmektedir. Karikatürüst karikatür çizerken kullandığı tabureyi özellikle yüksek çizerek karikatürün gücünü bize göstermektedir. Üçüncü dünya her ne kadar zayıf olsa da özel olarak karikatürün genel olarak da sanat ve düşüncenin gücü emperyalist ve iri kıyım rakiplerinin yüksekliğine ve göz hizasına taşıyabilecek bir araç olarak sembolize edilmiştir. Her ne kadar izleyici konumda olsa bile üçüncü dünya sanatın, düşüncenin ve bilimin üzerinde yükselerek kendini rakiplerinin hizasına ve hatta daha üstüne çıkaracak imkana

sahiptir. Taburenin orta bölmesinin üstünde duran kitap bize karikatüristin -her ne kadar bu süreçte üçüncü dünya izleyici konumda da olsa- eğer kitabın ve onun temsil ettiği sanat, düşünce ve bilimin üzerinde yükselerek dünyanın kaderine el koyabilecektir. Kalem karikatürist tarafından üçüncü dünyanın eline verilmiş olup bütün bu sürecin sonunda dünyanın kaderini üçüncü dünyanın ve emperyalist güçlerin paylaşım savaşı verdiği mazlum milletler tarafından belirlenecektir.

Karikatür 2

Karikatür 2. Cemal Nadir GÜLER, Akşam, 28.03.1940,S.3.

Tablo 2. Karikatür 2'nin göstergibilimsel analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Erkek	Şişman adam
İnsan	Erkek	Modern giyimli adam
İnsan	Erkek	Smokin giymiş adam
İnsan	Erkek	Zeybek elbisesi giymiş adam
İnsan	Erkek	Palyonçu
İnsan	Erkek	Köylü
İnsan	Erkek	Garson
Hayvan	Fare	Mickey Mause
Nesne	Kukla	Karagöz
Nesne	Sigara	Duman

Düz Anlam: Beş seri karikatürden oluşan bant karikatür bir dialog üzerinden gelişmektedir. Cemal Nadir Güler'in Türk karikatürçülüğündeki kilometre taşı niteliğindeki karakteri Amcabey bu dialogun merkezinde ki figürdür. Şişman bir adamla onu merakla dinleyen bir kişi göze çarpmaktadır. Smokin giymiş bir adam ile modern giyimli bir bayan dans etmektedir. Aynı karede zeybek kıyafetli iki kişi beraber dans etmektedir. Bir palyaço, mickey mouse, şişman bir adam ve onu mutlu birşekilde izleyen kişi bulunmaktadır. Karagöz ağlamaktadır. Sırtında çuvalı olan bir köylü ve garson kıyafeti giymiş bir kişi bulunmaktadır.

Söylem Analizi: ‘Yenilik güzel şeydir Bay Amcabey, fakat esastan ve dört baştan yeni olmak şartıyla!.. Mesela fokstrot her şeyiyle yenidir ve güzeldir. Fakat fokstrot gibi oynayan zeybek güzel değildir!.. Bunun gibi bizim Karagöz de küçücük ibret perdesinde ve kendi takımı arasında güzeldir... Büyütülüp etrafını Miki Mavslar, Lorel-Hardiler sardığı zaman güzel değildir! Halbuki onu büyötmeye çalışanlar var mı?! Amcabey- Olabilir, fakat boyunun büyüdüğü nisbette kıymetinin küçüleceğini de hesaba katmak lazım!..’ Amcabey vasıtasıyla da Cemal Nadir batı kültürünü düşmanlaştırmadan geleneksel

Türk popüler kültür öğelerinin batı sanatı formunda revize edilmesine karşı çıkar. Burada temel sav Türk-Osmanlı kültür ürünlerinin klasik biçiminde ve ritüelleri içinde anlam ve zerafetini koruyacağıdır.

Cemal Nadir sinematografinin dialog imkanını karikatürde entelektüel bir tartışma ve Sokratik dialog imkanına çevirmiştir. Burada Amcabey ile yanında ki kişi bir yürüyüş sürecinde entelektüel bir tartışma yürütmektedir. İlk karede Amcabey'in yanındaki kişi Amcabey'e doğru dönüp onun önünü keserek Cemal Nadir'in bize aktarmadığı daha önceki fikirlerine bir itiraz geliştirmektedir. Muhtemelen dialogun aktarılmayan kısmında Amcabey yeniliği savunmaktadır. Ve yanında ki kişi bu savunmaya itiraz etmektedir. Ve yeniliğin ancak köklü bir şekilde gerçekleştiğinde olumlu bir sonuç vereceğini ifade etmektedir. Burada ki iki karakterin analizi yapıldığı zaman Amcabey'in kilolu, besli yapısıyla ve papyonlu giyim tarzıyla döneminde ki komprodor brjuvaziyi temsil ettiği, ona itiraz edenin ise daha zayıf yapısı, gömlek ve kravat giyimiyle bir bürokratu temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Buradaki tartışma dönemin Türkiye'sinde sermaye sınıfının A.B.D.'ye daha arzulu yaklaşımıyla devletin daha temkinli yaklaşımı arasında ki fark söylemlenmiştir. Burada devlet Amerikanizasyonu olumsuzlayıp mesafeli bir tutum takınırken sermaye sınıfı ise Amerikanizasyona eğilimli gözükmektedir. Türk-Amerikan ilişkilerine bakıştaki bu görüş ayrılığı II.Dünya Savaşı sonraki süreçte de Türk siyasetinin değişmeyen bir çelişkisi olarak varlığını sürdürecektir.

Yan Anlam: Dünya savaşı koşullarında da devam eden kültürel arayış ve buna dair kafa karışıklıklarının tesiri karikatürde belirgindir. Amcabey'e göre genç sayılabilecek kişinin Türk folkloruna ait Zeybek ve Karagöz gibi figürler üzerinden Türk kültürünün otantik yapısını onu orijinal ve zarif kıldığı ifadesiyle özetlenebilecek bir yorumda bulunduğu dikkat çekmektedir. Amcabey'de bu yaklaşıma destek verir. Batı tipi bir dansı icra eden bir karenin yanında aynı şekilde sarılarak dans eden iki zeybek ve devasa boyutlara ulaştırılıp Mickey Fare ile Lorel Hardy'in arasına konmuş gözü yaşlı bir karagöz imgesinin canlandırılmasıyla geleneksel halk kültürünün figürlerinin değiştirildikleri ve batı kültürel formlarına adapte edildikleri takdirde nasıl bir anomolinin ortaya çıkacağı gözler önüne serilir. Batı popüler kültürün Türkiye eğlence kültürüne difüzyonu ikinci dünya savaşı yıllarında da hız kesmemiştir.

Karikatürün çizim tekniği anlatılmak istediği amaca en uygun şekilde tercih edilmiştir. Karikatür bir film rulosunun kesiti olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla 20. Yüzyılın en önemli sanatı olan sinema sanatı üzerinden sinematografik bir karikatür anlatım tasarlanmıştır. Bu çerçevede sahnede iki kişinin dialogunun başı ve sonu aktarılmış arada da tartışmanın konusu olan üç sahneye yer verilmiştir. Sinema sanatının karikatüre bu aktarımı bilinçli bir tercih olup karikatürün konusuyla doğrudan alakalıdır.

Burada Cemal Nadir'in film şeridinin her bir karesinin altına yerleştirdiği dialoglar biçimle içeriğin uyumunu ileten biçimle eleştiri arasında ki çok daha az nadir rastlanan ikinci bir uyumla karşı karşıya kalırız. Cemal Nadir her bir karenin altındaki dialogla sinemada yabancı filmlerde ki altyazı uygulamasını karikatüre taşımıştır. Altyazı ise sinemada yabancı bir dil ve yabancı kültüre ait eserin yerel ve ulusal dil ve kültüre aktarımında kullanılan bir yöntemdir. Yani altyazı bir filmin yabancılığının açık göstergesidir. Böylece bu biçimsel tercihle birlikte Cemal Nadir'in Amerikanizasyona yaklaşımını daha dialogları okumadan kullandığı biçimsel tercihle anlayabilmekteyiz. Cemal Nadir Amerikanizasyonu yabancı bir kültürel eğilim olarak görüp bu eğilime karşı olumsuz bir tutum tercih etmektedir. Onun bir karikatürist olarak dehası ise, bu tutumunu biçimsel olarak aktarabilme ve tasarlayabilme yetkinliğidir.

Cemal Nadir'in film rulosu şeklindeki bu karikatürü sinematografinin bir başka imkanı olan hareket unsurunu iyi bir şekilde kullanmıştır. Karikatürde ilk karede sigarası ağzında olan Amcabey son karede sigarasını ağızından çıkarmıştır. Bu iki kare hareketi ve bu hareket sırasındaki değişimi bize göstermektedir. Alt dialoglara bakmadan sadece bu iki kare arasındaki karikatürdeki kareler üzerinden bahsedilen hareketi okuyacak olursak şunu görürüz. Dışarıdan ikinci karede birbirinin üzerine düşen iki bulutumsu kare görürüz. Bunların alt zeminde olan ana bulutumsu ile onu yukarıdan baskılayan ve kareye daha sonra dahil olduğu izlenimi uyandıran ikinci bulutumsu ise yukarıda bulunmaktadır. Ana zemindeki bulutumsu kare doğru tarafına düşmektedir. Onu baskılayan bulutumsu ise batı tarafındadır. Dolayısıyla bu karede bulutumsular üzerinden kurgulanan bir doğu-batı dialektiliğiyle karşılaşmaktayız.

Batı tarafını fokstrot oynayan bir çift temsil ederken doğu tarafını zeybek oynayan bir çift temsil etmektedir.

Bu iki oyun tercihi dikkatli bir şekilde seçilmiştir. Fokstrot I.Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da ortaya çıkmış bir oyun türü olup buradan süreç içerisinde hızla Amerika dışında ki dünyaya karşı yayılım göstermiştir. Zeybek oyunu ise doğu dünyasının en batı sınırındaki Batı Anadolu bölgesinin geleneksel oyunudur. Dolayısıyla genelde batı kültürünün özelde ise, Amerikanizasyonun doğu dünyasının en batısındaki direnç hattını yarmakta olduğunu resmetmektedir. Üstteki bulut alt çizgilerle gölgelendirilmiştir. Dolayısıyla doğu dünyasından bakıldığı zaman bu bulut karanlık bir buluttur. Burada Amerikanizasyonun doğu kültürleri üzerine karanlık bir bulut olarak, kara bir kabus olarak çöküşü ima edilmektedir.

Fokstrot üzerinden Amerikan tipi hayat tarzının Türk kültürel hayatı dönüştürmesi ironik bir şekilde resmedilmiştir. Zeybek oyunu fokstrot tarzı oynanırken resmedilerek Türk kültürel hayatının Amerikanizasyonlaşmasını ortaya çıkardığı komiklik ve absürlük resmedilmiştir. Fokstrot figürleri sergilemeye çalışan bir zeybeğin yol açtığı komik ve absürd durum üzerinden Türk kültürünün Amerikanizasyonlaşmasının eleştirisi yapılmaktadır.

Bu karede ki dialektiğin ifade ettiği bir başka sembolizm ise iki bulutun iç içe geçişinin iki boyutlu bir düzlemde değil derinlik algısı oluşturarak üç boyutlu düzlemde ifade edilmesidir. Burada Batı dünyası ve onu temsil eden Batı kültürü yukarıda bulunurken doğu dünyası ve onu temsil eden doğu kültürü aşağıda bulunmaktadır. Batı dünyasını resmeden bulutsu yukarıda gösterilerek onun etkilerinin Doğu dünyasının üzerine yağmur, dolu, kar olarak tesir ettiği ifade edilmektedir. Burada 20.Yüzyılda ki sosyoloji tartışmaların ana temalardan birisi olacak olan kültür emperyalizmin oldukça başarılı ve sembolik analitimiyle karşı karşıya kalırız.

Bu karenin bir diğer göndermesi ise 1940 yılının uluslararası konjüktürüyle alakalıdır. 1940 yılında Almanya gerçekleştirdiği yıldırım hareketleriyle dünya sahnesinde büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Almanya'nın askeri üstünlüğünün olduğu bu yılın en önemli özelliği A.B.D.'nin henüz dünya savaşına dahil olmamasıdır. Dolayısıyla dünya sahnesini etkileyecek en önemli potansiyel ihtimali Amerikanın uluslararası sahneye ağırlığını koyabilecek olmasıdır.

Karenin ortaya koyduğu dialektiğin ikinci boyutu ise siyasal bağlamıdır. Burada yukarıdaki bölüm bir bulutumsuya benzetildiği gibi bir güneşede benzetilerek çizilmiştir. Amerika'nın uluslararası sahnede ki doğuşu sembolize edilerek yukarıda ki kare daha beyaz çizilmiş uluslararası sahnenin diğer bölümleri daha iyi tonlarla resmedilmiştir. Cemal Nadir Amerika'nın rolünü kültürel anlamda olumsuzlarken siyasal anlamda Amerika'nın uluslararası sahnede bir güneş gibi doğacağını ifade ederek bu rolü olumlamaktadır. Dolayısıyla karedeki dialektik bir yanıyla doğu-batı dialektiği çerçevesinde Amerikan kültürünün dünyada artan etkisini olumsuzlanmasını içerirken diğer yandan bu dialektik uluslararası düzlemde siyasal anlamda olumlama üzerine kuruludur.

Cemal Nadir bunu üstteki bulutumsuyu hem bir karanlık bulutu andıracak şekilde hemde doğan bir güneşi andıracak şekilde renklendirerek gerçekleştirmektedir. Bulutun altındaki çizgilerin karanlık olarak resmedilirken bulutun üstü aydınlık ve parlak olarak resmedilmektedir. Böylece Cemal Nadir'de olumlu ve olumsuz yönleriyle iç içe geçmiş bir Amerikan imgesiyle karşılaşırız.

Üçüncü karede Karagöz ve Hacivat oyunu resmedilmektedir. Bu resmediliş ikinci karedeki ikili dialektik sürdürülerek ortaya konmuştur. Bu dialiktiklerden ilki doğu-batı dialektiliği idi. Burada Amerikanizasyonun olumsuz etkisi ve ikinci sahnede gösterilen karanlık bulut daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu dünyası üzerindeki etkisi karanlık ve siyah rengi üzerinden ifade edilen Amerikanizasyonun doğu kültürel hayatını kuşattığı gözükmektedir. Burada Karagöz ve Hacivatın yer aldığı sahne karanlık bir dış alan üzerinden çevrelenmiştir. Dolayısıyla Türk kültürel hayatı büyük bir kültürel istilanın etkisi altında olup sahip olduğu alan gittikçe daralmaktadır. Yani ikinci kareden üçüncü kareye geçişte sinematografik bir geçiş yapılmış ilk kültürel temas hattının yarılmasının ardından bir

süre sonra Amerikan kültürünün Türk kültürel hayatını çok dar bir alana sıkıştıracağı ön görüşünde bulunulmuştur.

Dialektiğin ikinci düzlemi ise, siyasal düzlemi idi. Üçüncü karede özellikle Hacivat ve Karagöz oyunu tercih edilerek uluslararası sahnede yaşanan çatışmaya bir göndermede bulunmaktadır. Burada uluslararası sahnede ki ikili bölümlenme bir tarafta Karagöz ve arkasında ki güçlerle diğer tarafta Hacivat ve arkasında ki güçler olarak resmedilmiştir. II.Dünya Savaşında ki karşı kutupların aktarımı için tercih edilmektedir. Burada uluslararası çatışmanın özel olarak Türkiye ve genel olarak Doğu dünyasında gerçek bir karşılığının olmadığı, Karagöz ve Hacivat mertebesinde olduğu aktarılmaktadır. Cemal Nadir II.Dünya Savaşının taraflarının birbirleriyle olan karşılığına Karagöz ve Hacivat'ın birbirleriyle olan karşılığı gibi bakmaktadır.

Dördüncü karede sinematografinin hareket ilkesi çerçevesinde Amerikan kültürünün Türk kültürel hayatına girişinin daha sonraki sahnesi resmedilmiştir. Burada yakın çekim tekniği kullanılarak üçüncü sahnede ki Karagöz ve Hacivat'ın bulunduğu alana Cemal Nadir bir karikatürist olarak kamerasını çevirmektedir. Burada gözüktüğü gibi bir süre sonra artık Türk kültür alanının darda olsa özerk olarak sahip olduğu alan tamamen ortada kalkmakta Hacivatın etrafı Mickey Mouse ve Laurel Hardy gibi Amerikan kültürel sembolleriyle kuşatılmaktadır. Hatta Hacivat sahnesinin konumlanması ireti bir şekilde resmedilerek bir sahne sonra resimden tamamen çıkacağı algısı aktarılmaktadır.

Böylece Cemal Nadir Amerikanizasyonun nihai noktada Türk kültürel hayatını tamamen kültürel sahnenin dışına atacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Amerikan'ın uluslararası sahneye girişinin sonucu olarak özde Türkiye'yi genelde Doğu dünyasını Amerikan nüfuzun domine edeceği ön görüşünde bulunmaktadır.

Cemal Nadir karanlık ve aydınlık renklerine bu karikatürde savaş ve barış imgesi üzerinden ele almaktadır. Karanlık genel anlamda savaşı ifade ederken, aydınlık barışı ifade etmektedir. İkinci sahnede batı dünyasında savaşın çıkışı resmedilmektedir. Yani savaş ve barış batı dünyasındadır. Cemal Nadir üçüncü ve dördüncü sahnelerde filmin rulosunu geleceğe doğru sorarak geleceğe dönük bir kehanette bulunmaktadır. Üçüncü karede karanlık yani savaş bütün dünyayı sarmıştır. Dördüncü sahnede savaş sonlanmış savaş sonrası döneme geçilmiştir. Cemal Nadir'in öngörüsü ise ikinci karede ortaya çıkmakta A.B.D.'nin savaşa müdahale edeceği üçüncü sahnede gerçekleşen savaşın daha karanlık, yıkıcı ve yaygın bir boyutta olacağı, dördüncü sahnede ise karanlığın ortadan kalkarak savaşın sonlanacağı dönem resmedilmektedir.

Cemal Nadir savaş sonrası dönemi bir Amerikan nüfuz ve hegemonya dönemi olarak öngörmektedir. Çünkü savaşın sonunda özde Amerikan kültürü ve genelde Amerika hayatımızın her alanında etkin olarak ortaya çıkacaktır. Cemal Nadir'in hem savaşla ilgili kehaneti hem de Amerikan kültürün yayılmasıyla ilgili kehaneti büyük ölçüde gerçekleştirmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

İkinci Dünya Savaşı dünyada ve Türkiye'de propagandanın en yoğun olarak kullanıldığı bir savaş olmuştur. Türkiye'de devlet, Basın Yayın Genel Müdürlüğü vasıtasıyla basını kontrol etme imkânını sağlamıştır. Böylelikle devlet, yayınlanan haberler ve görseller sayesinde halkı yönlendirme imkânına sahip olunmuştur. Radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının yurt çapında yetersizliğinden dolayı en kullanılabilir ve yaygın olan gazetelerden ise fazlasıyla yararlanılmıştır.

Savaşın bitimiyle beraber Avrupa'da tüm dengeler değişmiştir. Eski güçlü Avrupa yerini yorgun, tükenmiş, insan nüfusunun azaldığı, ekonomik yönden çökmüş bir Avrupa'ya bırakmıştır. Sovyetler Birliği ve ABD savaştan sonra en büyük askeri güçler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de çıkan tüm gazeteler savaşın bitimini büyük bir coşkuyla karşılamıştır. Savaşın sorumlusu olarak da Hitler hedef gösterilmiştir. Ayrıca savaş sonrası süreçte dünyanın yaşayacağı sıkıntılar dile getirilmeye çalışılmıştır.

İlk karikatürde, sonucu belirsiz bir sürecin karikatürde betimlendiği görülmektedir. Burada dengeyi sağlayabilecek iki güç olarak S.S.C.B. ve Birleşik Krallığın öne çıkarıldığı, A.B.D.'nin ise bu atmosfer içinde yer almadığı ve dünyanın bu olayı yakından takip ettiği görülmektedir.

Karikatürde filenin üstünde Stalin ve Chamberlin gösterilmiştir. Dolayısıyla burada uluslararası reketin ana aktörleri olarak İngiltere ve Sovyetler Birliği görülmektedir. Avrupa'nın diğer aktörleri tenis kortunun dışında iki güç arasında ki reketi takip etmektedir. Ama bu iki izleyicinin kortun İngiltere tarafında oluşu, Avrupa siyasal sahnesini İngiltere'nin domine ettiği düşüncesinin etkili olduğunu bize göstermektedir.

İkinci karikatürde ise, 20.yüzyılın Amerika dışındaki toplumların en önemli kültürel sorun olan Amerikanizasyonu konu almaktadır. Amerikanizasyon ise, A.B.D. dışındaki dünyaya sinema sanatı aracılığıyla ulaşmaktadır. Sinema bu dönemde ve genel anlamda neredeyse Amerikan kültürünün kendisi olup Hollywood ve onun çocuk versiyonu olan Disneyland, sinema endüstrisinin dünyadaki merkezi konumundadır. Dolayısıyla Cemal Nadir'in bu yeni karikatür tekniği dahiyane bir şekilde konuyla birebir örtüşmektedir. Burada iletişimde biçim ve içerik arasındaki çok rastlanmayacak bir uyumla karşılaşmaktayız.

İkinci Dünya Savaşı dönemine ait incelenen dergiler ve gazetelere bakıldığında ise karikatürün söylem aracı olarak en yoğun olarak kullanıldığı yerin siyaset alanı olduğu gözükmektedir. Karikatürün sadece bireysel mesaj verme aracı olarak değil, halkı bilgilendirme ve savaşın olası etkilerine karşı halkı eğitme vasıtası olarak da kullanıldığı gözlenmektedir. Savaş müddetince toplumsal algıda karamsar bir gelecek ve yıkılmış bir dünya izlenimi uyandırılmaya çalışılmamıştır. Kamuoyuna sürekli bir biçimde "her karanlık gecenin bir sabahı vardır" mesajı verilerek halkın morali yüksek tutulmaya gayret edilmiştir.

Belirlenen basın yayın stratejisi, belirsizliklerin hakim olduğu ve ülke üzerindeki tehditlerin en kuvvetli bir biçimde yaşandığı bir zaman diliminde, halkı dinç tutma yaklaşımıdır. Ülkedeki sert güvenlikçi siyasetin aslında bir devlet aklının parçası olduğu mesajı karikatürler yoluyla zihinlere kazınmıştır. Savaş süresi boyunca Türkiye'deki ekonomik ve sosyal sıkıntıların kısmi bir eleştirisi de gerçekçiliği sürdürme kaygısıyla karikatürler üzerinden yapılmıştır.

Devlet yerine savaş koşullarından istifa eden türedi zenginler eleştirilerin odağına yerleştirilmiştir. Bu yaklaşım ise ekonomik eleştirileri apolitikleştirilmiştir. Kimliksiz şişman adamlar savaş sıkıntılarının zaman zaman müsebbibine dönüştürülmüştür. Bu noktada dönemin kurulu düzeniyle çatışmayan bir eleştiri anlayışının İkinci Dünya Savaşı yılları karikatürlerine hakim olduğu söylenebilir.

Metin And'ın da belirttiği üzere minyatürler birçok Osmanlı belgesine göre Osmanlı tarihine dair çok daha derin ve ilgi çekici ayrıntıları bilmemizi sağlar. Modern Türkiye Tarihi yazımında da yazılı belgeler ve eserler doğal olarak ön plandadır. Ancak görsel sanatların ve özellikle de siyasal sahada karikatürlerin politik atmosfere dâir verdikleri kısa ve net bilgileri birçok yazılı belgede aynı netlik ve zihin açıklığında bulmak zordur. Belki de karikatür sanatını özel kılan husus budur.

Sonuç olarak, birçok arşiv belgesinden yararlanılsa dahi anlatılması ve anlaşılması çok zor olan birçok konunun karikatürler aracılığıyla tek bir karede kolaylıkla anlatılabildiği incelenen karikatürlerde gözlenmektedir. Modern tarih çalışmaları için karikatürler göz ardı edilmemesi gereken birer hazinedirler. Bir kitle iletişim aracı olan karikatürlerden faydalanılması, bilim dünyasına hem yeni anlatım olanakları sunacak hem de farklı bakış açıları kazandıracaktır.

Kaynakça

Aktan, Reşat (1978). Türkiye İktisadı. Ankara: SBF Yayını, s. 63.

Aşlakçı, F. (2020). Siyasal söylem ve ideolojilerin gazete karikatürlerinde yeniden üretimi: 7 haziran 2015 ve 1 kasım 2015 genel seçimleri örneği. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, s.110-113.

- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.
- Çakı, C. (2018). Mitinglerin propagandadaki rolü: Nürnberg mitinglerine ait fotoğrafların göstergebilimsel analizi. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,5(1), 59-79
- Duman, Melih.(2019). Siyasi Tarihten Bir Kesit 2.Dünya Savaşı Yıllarında Karagöz Gazetesi Ve Propaganda. Konya: Literatürk Academia Yayınları, s.65-66.
- Karakaş, Nuri. (2013).Türk-Amerikan Siyasi İlişkileri (1932-1952). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.29-31.
- Kılıç, Sezen. (2010).Türk Basımında Hitler Almanya'sı (1933-1945). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.167-168.
- Oran, B.(2009). 1939-1945: Savaş Kaosunda Türkiye, Görelî Özerklik-2, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt-1:1919-1980. (edt: Baskın Oran), 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.385-476.
- Özçelik, M. (2010). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(29), 267.
- Özkan, B. (2019). Türkiye'de Milli Vatanın İnşası: Dar'ul İslam'dan Türk Vatanına, 1. Basım, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.240.
- Palmer, A. (2011). A framing analysis and model of Barack Obama in political cartoons. Doktora Tezi. University of South Carolina.
- Tezel, Y. S. (2015). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950). 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.310.
- Timur, Taner. (1997). Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Yayınevi, Ankara, 1997, s.209
- Topuz, Hıfzı.(1986), İletişimde Karikatür Ve Toplum. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, s.72.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://www.ids.ac.uk/publications/learning-about-qualitative-document-analysis/> 05.06.2022 tarihinde indirilmiştir.
- Yüksel, Yusuf. (2013). An analysis of the media and government relationship. Selçuk İletişim, 8(1), (57-70).